

Oponentský posudek disertační práce

Autor doktorské disertační práce: PhDr. Jaroslav Šaroch

Název práce: **Východiska budování a uplatňování autority v edukaci z pohledu studentů učitelství v mezinárodním kontextu**

Oponent: Doc. PhDr. Jiří Dvořáček, CSc.

Téma předkládané disertační práce je věnováno trvale aktuálnímu problému autority učitele. Trend k liberálnímu stylu výchovy je patrný v mnoha rodinách, ať již z důvodu menšího, či nepřiměřeného zájmu rodičů o cílevědomou výchovu dětí, určitou roli sehrává i osobitě chápaný důraz na práva dítěte. Rodiče mají mnohdy rovněž nereálné představy o schopnostech jejich dětí a nesplněné aspirace kladou za vinu učitelům. Řada výzkumů konstatuje rostoucí kritičnost veřejnosti vůči škole a tyto postoje jsou mnohdy sdíleny rodiči s jejich dětmi. Samotná atmosféra ve školách je složitá, mnohé trpí nestabilními pedagogickými sbory, nejistou budoucností; vysoké nároky na učitele klade mimo jiné požadavek inkluze žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Deficit pozornosti se stává běžným jevem i omluvou nedostatečně motivovaných žáků. Postavení učitele ve škole je dále komplikováno i celkovou společenskou atmosférou, nízkým respektem k pravidlům, předpisům, zákonům a pokles autority veřejného pracovníka je patrný i v jiných profesích, nejen pedagogických. Představa některých teoretiků, že za těchto podmínek má učitel slevit ze svého dominantního postavení a stát se spíše facilitátorem učení, se jeví jako málo reálná. Z uvedených důvodů je téma disertace velmi vhodně a aktuálně zvoleno.

Snahou autora bylo pojmut problém autority v dostatečné šíři i hloubce. Tomu odpovídá důkladně a rozsáhle zpracovaná **teoretická část**. Předmět zkoumání je jasně vymezen, větší složitost je v terminologickém vymezení. Autor rozebírá pojetí pojmu autorita z pohledu různých vědních oborů, komentuje členění autority a doplňuje je vlastní interpretací stanovisek vybraných odborníků. Podobně obsírně rozebírá dilemata autority učitele a přechází ke specifikaci jeho role. V textu jsou zvažovány konkrétní otázky, např. „má učitel přiznat či nepřiznat své slabé stránky?“ (s. 45). Odpovědi ponechává otevřené. Podrobně jsou rozvedeny požadavky na osobnost učitele podmiňující jeho úspěšnost. S oporou domácí i zahraniční literatury uvádí autor rozličná pojetí požadovaných kompetencí učitele. Stejně detailně přináší názory odborníků na roli žáka ve vztahu k autoritě učitele. V omezeném rozsahu je zmíněna ontogeneze žáka.

Těžiště práce je ve **výzkumné části**. Výzkumný problém je pojat široce – ověření názorů studentů učitelství na determinanty určující vytváření a uplatňování autority budoucích učitelů. Předvýzkum byl uskutečněn v rámci mezinárodního E-Learningového kurzu za účasti celkem 7 studentů. Tato skutečnost vysvětluje i výběr zemí, české kultuře i vzdělávacím tradicím vzdálených (Finsko a Estonsko). Předvýzkum umožnil upřesnit metody a techniky hlavního výzkumného konceptu.

Autor kombinuje výzkum kvalitativní a kvantitativní, použitou metodu označuje jako „metodu zakotvené teorie“, která nepracuje se stanovenými hypotézami. To ovšem komplikuje vlastní průběh výzkumu. V rámci kvalitativního výzkumu je třeba shromáždit a analyzovat relevantní množství údajů k získání „induktivně odvozené zakotvené teorie“ (s. 155). Názory na objektivitu takto zjištěných výsledků se různí. Autor navazuje kvantitativním šetřením 174 respondentů s využitím dotazníkových technik. Průběh výzkumu je velmi

podrobně popsán, zpracování získaných dat je pečlivě komentováno, dokumentováno v tabulkách a grafech.

Závěry výzkumného šetření potvrzují složitost fenoménu autority, jak v běžných sociálních vztazích, tak v tomto případě v profesi učitele, složitost terminologickou, interpretační, ovlivněnou společenskými i individuálními faktory. Významné je potvrzení skutečnosti, že pedagogická práce bez uplatnění autority je stěžejí myslitelná.

Disertační práce PhDr. Jaroslava Šarocho bezpochyby splňuje cíl, který si vytkla. Přesto mohu jako oponent uvést některé připomínky. Snaha vyčerpat všechny proměnné v souvislosti s autoritou učitele vede k nadbytečné rozsáhlosti teoretické části práce, značnému množství citací a jisté nesourodosti textu. Kvantita jde na úkor přehlednosti textu. Vybrané vztahy a souvislosti se místy opakují, některým je věnováno více pozornosti, jiným méně. Postrádám hlubší rozpracování psychologických východisek problému (např. na s. 93 je jen zmíněna ontogeneze žáka). V souvislosti s autoritou mohl být více rozveden vliv veřejného uznání role učitele (s. 56). V tomto smyslu má teoretická část spíše rešeršní charakter. Proč autor použil v předvýzkumu ke komparaci finské a estonské studenty, vyplývá z příležitosti využít účastníky kurzu. Vhodnější volbou by byly historicky a kulturně bližší národy (např. Rakousko, Německo). Výzkumná „metoda zakotvené teorie“ je méně obvyklá, byť se v podstatě jedná o kvalitativní výzkum. Složení výzkumného souboru je značně různorodé. Není také zcela jasné, proč se na s. 160 píše o „respondentech z řad dětí“, když na s. 155 je uveden věkový průměr respondentů 22 let. Zdokumentování odpovědí respondentů se mi jeví v nadbytečném rozsahu. Spíše k formálním překlepům patří rozpor v číslování kapitol v obsahu a v textu (s. 115, 123), nebo zařazení A. S. Makarenka k „pozdějším“ pedagogům, než G. H. Bantock (s. 142).

Disertační práce PhDr. Šarocho je psána kultivovaným jazykem a svědčí o hlubokém zájmu autora o zkoumaný problém, i o jeho schopnosti uplatnit osobní pedagogické zkušenosti. Přináší značné množství teoretických poznatků, v dostupné literatuře mnohdy roztržštěných, shrnuje je a logicky třídí. Za zvláště cenné považuji příspěvky k diskusi o úloze autority jako výchovném principu, prostředku a cíli ve vztahu k současným teoriím alternativní pedagogiky a postmodernismu ve výchově. Filosofickou podstatou současných výchovných trendů je idea svobody dítěte, realizovaná mimo jiné svobodně volenou činností dítěte. Snahou je respektovat jedinečnost bytosti, prodloužit její dětství. Tato myšlenka však neodpovídá historickému poslání školy. Veřejná škola nevnímá společnost jako „společnost individuů“, která mají nárok na uspokojení jedinečného zájmu a potřeb. Veřejná škola je nástrojem egalitárních principů demokratické společnosti, její snahou je homogenizovat společnost, přenášet prvky kultury prověřené časem. Škola umožňuje sdílení vybraných poznatků a hodnot jako symbolů umožňujících identifikaci jedince se společností (Štech). V tomto smyslu je pedagogika normativní vědou a přesahuje např. hledisko psychologické. Proto považuji za jeden z přínosů práce vhodný výběr autorů polemizujících o absenci autority učitele v alternativních školách (s. 104, 105). Na místě je i poznámka k výzkumům západních autorů, svědčících o posunu od liberalismu ve výchově k návratu k jasným pravidlům vzdělávání. Důvodem je patrně historická zkušenost (např. s hnutím za antiautoritativní výchovu), která ve východních zemích zatím není reflektována a projevuje se opačným trendem (s. 149). (Na riziko permissivní výchovy s jejím cílem „odstranit frustraci“ a následně agresivitu dětí upozornil již v 60. letech minulého století K. Lorenz.) Přínosem práce je i statistické porovnání výsledků dotazování v 1. a 2. etapě výzkumu (navzdory různému počtu respondentů Bc. a Mgr.). Práce přináší obsáhlou teorii problému a je doložena vhodným výběrem odborných pramenů. Svědčí o dobré orientaci autora v domácí i zahraniční literatuře.

Autor rovněž shromáždil značné množství empirického materiálu, získané údaje detailně a pečlivě zdokumentoval a vyvodil relevantní doporučení.

PhDr. Šaroch ve své disertační práci prokázal potřebné teoretické znalosti, schopnost v přiměřené míře aplikovat vlastní pedagogické zkušenosti, prokázal i předpoklady pro vědeckou tvůrčí činnost. Bylo by bezpochyby účelné ověřit dalším výzkumným šetřením názory na autoritu u učitelů v praxi. Tento další krok by mohl být námětem autorovi do dalších let jeho vědecké práce, v tuto chvíli by však již přesahoval možnosti disertace. Předloženou disertační práci je možno považovat za přínos pro společenskou praxi i pro rozvoj pedagogické vědy.

U obhajoby by mohl doktorand odpovědět na otázku: „V čem je podstata dilematu - sladit ve výchově zájmy vychovávaného se zájmem společnosti? A jedná se vlastně o dilema?“

Předložená disertační práce **splňuje podmínky doktorského studia a doporučuji**, aby na základě úspěšné obhajoby této práce byla PhDr. Jaroslavu Šarochovi udělena vědecká hodnost Ph.D. v příslušném oboru.

Praha 21. září 2015

Doc. PhDr. Jiří Dvořáček, CSc.